

Blev Svaneke Vandtårn tegnet af arkitekt Jørn Utzon allerede i 1946 ?

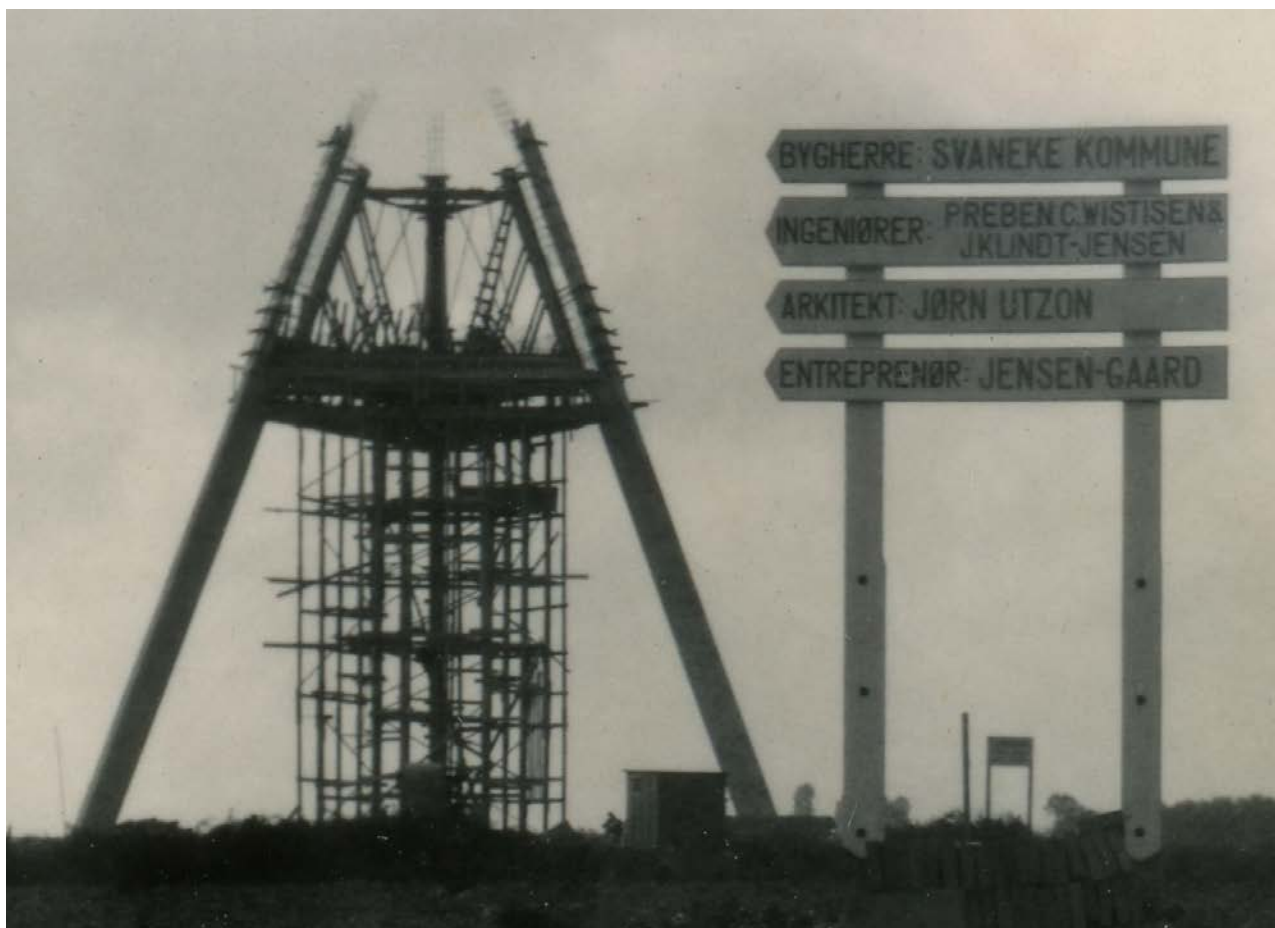

Foto: Holger Larsen
Svaneke Vandtårn er ved at blive bygget.

**I flere kilder er det oplyst, at Svaneke Vandtårn er tegnet i 1946,
det virker umiddelbart lidt underligt.
Det mysterium vil jeg prøve at belyse lidt nærmere.**

Af Eigil Jensen, Svaneke Arkiv, april 2016
Byforeningen Svaneke Venner

I flere kilder er det oplyst at Svaneke Vandtårn er tegnet i 1946, som et faktum

I bogen:

UTZON – af RICHARD WESTON.
Utzon. Inspiration - Vision - Architecture.
Edition Bløndal, 2002. . 431 sider.

står der f.eks. følgende oplysninger på side 44 og 45:

..... a water tower in Svaneke on Bornholm, designed in 1946 as part of the island's reconstruction following a period of Russian occupation (retaliation for the fact that the German garrison commander insisted he would only surrender to the British!), but not realised until 1952.....

Oplysningerne stammer fra forfatterens interview med ingeniør Preben Wistisen den 20.02.1999.

De samme oplysninger stammende fra ovenstående bog er blevet gengivet i nogle nyere udgivelser, hvor der er omtale af Svaneke Vandtårn.

Det må være en erindringsforskydning af ingeniør Preben Wistisen, - det var nemlig kun de to bomberamte byer Rønne og Nexø på Bornholm, der fik genopbygningshjælp efter 2. verdenskrig, især i form af ”Arkitekthjælpen” til ”bombehuse” altså genopbygning af husene samt den svenske stats gave til Bornholm, som var præfabrikerede træhuse der bliver kaldt for ”Svenskehusene”.

Det var i 1951 at Svaneke kommunes borgmester Emil Andersen bestilte nogle arkitekt tegnede forslag til et vandtårn i Svaneke af ingeniør Preben Wistisen.
Ingeniør Preben Wistisen som stod for projekteringen af og tilsynet med vandforsyningsprojektet i Svaneke spurgte da arkitekt Jørn Utzon, som han kendte om nogle forslag til et vandtårn i Svaneke.

Jørn Utzon udarbejdede så 4 – 5 forskellige forslag til et vandtårn i Svaneke og lavede også modeller af forslagene, som derefter blev afleveret til byrådet.
Svaneke byråd valgte et af modelforslagene efter en afstemning på et byrådsmøde, det var også det forslag, som borgmester Emil Andersen syntes var bedst.

Vandforsyningsprojektet i Svaneke var et helt almindeligt kommunalt anlægsprojekt uden nogen form for støtte, som det nytiltrådte byråd i april 1950 vedtog at sætte i gang som deres allerførste gerning.

Det kan naturligvis godt være, at arkitekt Jørn Utzon har haft et ”skuffeprojekt” fra 1946 af et vandtårn liggende, som er blevet brugt som forslag til Svaneke Vandtårn.

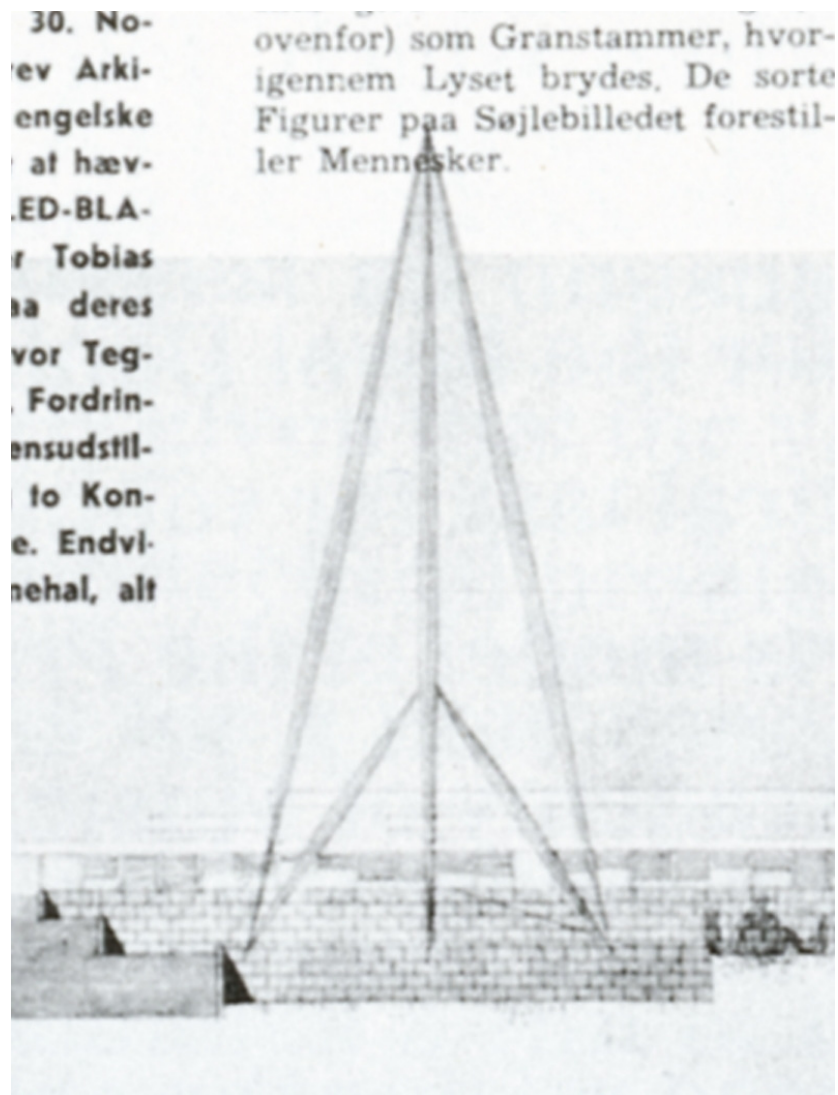
En anden mulighed kunne evt. være, at Jørn Utzon måske har brugt noget af ideen fra en bygning fra projektet fra 1946 til et nyt Crystal Palace i London.

Det gamle Crystal Palace, der blev opført i London i forbindelse med Verdensudstillingen i 1851, brændte i 1936

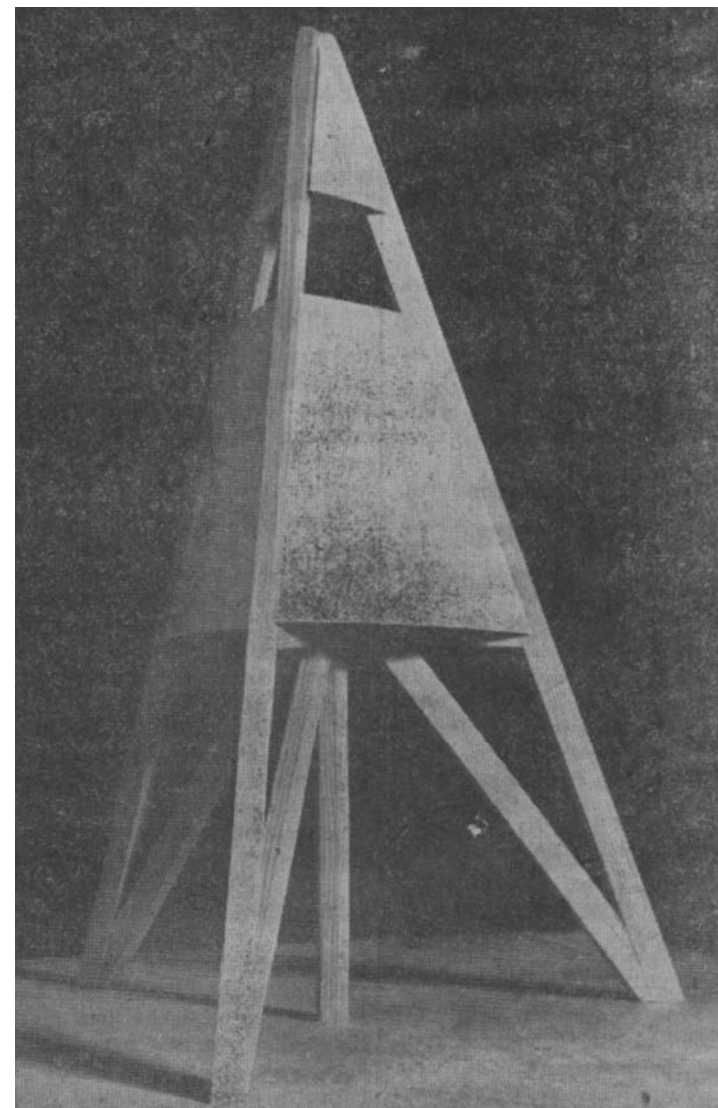
Der var udskrevet en arkitektkonkurrence åben for hele verden om et nyt Crystal Palace. De 3 danske arkitekter Tobias Faber, Mogens Irming og Jørn Utzon arbejdede hele vinteren 1945 og 1946 på tegningerne til deres projekt for et nyt Crystal Palace i London. Det var dog et engelsk projekt der vandt.

I engelske fagblade fik det danske projekt meget smigrende omtale.

På forårsudstillingen på Charlottenborg i 1946 i Danmark var Tobias Faber, Mogens Irming og Jørn Utzon’s Crystal Palace projekt udstillet.
For det fik de 3 arkitekter Emil Bissens legat i 1947.

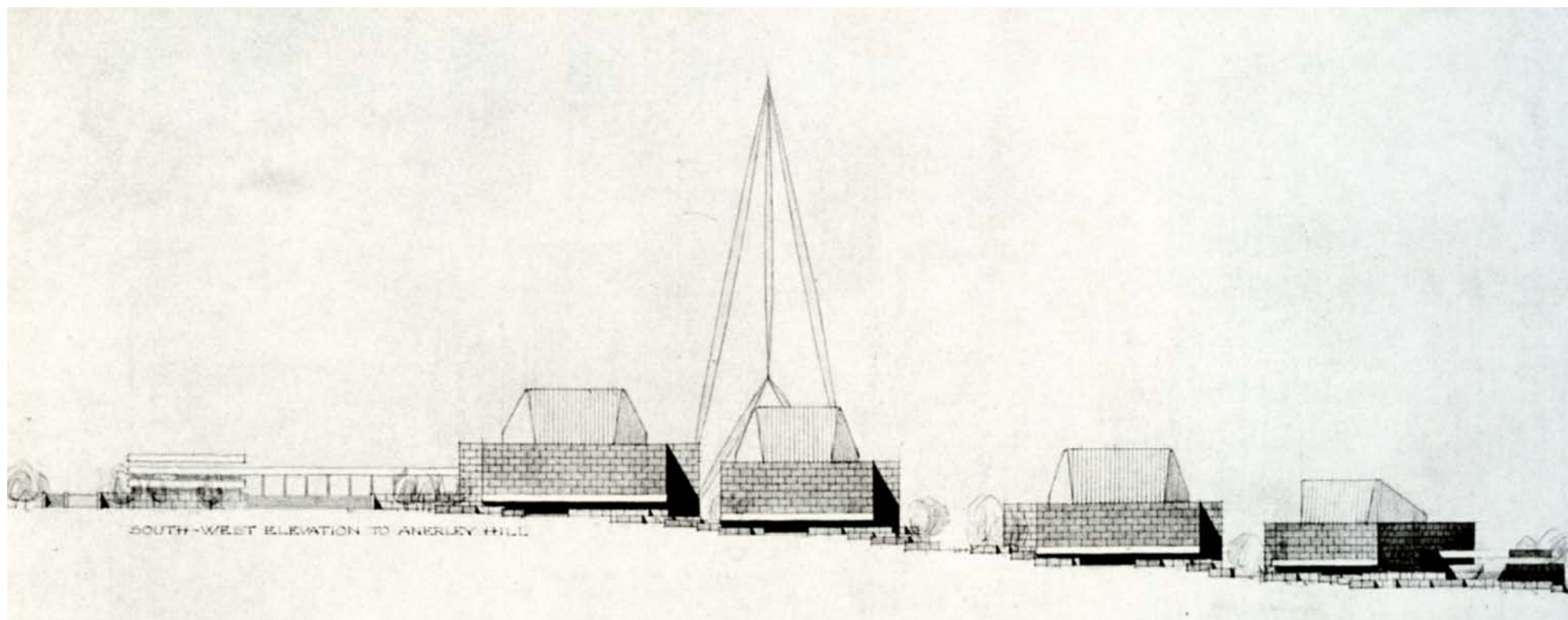

Udsnit af en tegning med en bygning fra det danske projekt fra 1946 til et nyt Crystal Palace i London.

Et af de forslag og modeller til Svaneke Vandtårn som Svaneke Byråd modtog fra arkitekt Jørn Utzon i 1951.

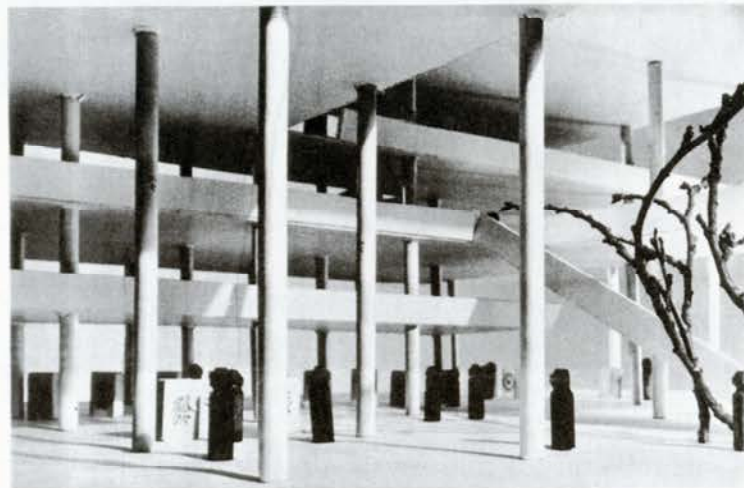
Det er dette forslag, byrådet vælger i 1951 og beslutter at opføre.

En af tegningerne til et nyt Crystal Palace i London i 1946 fra de 3 danske arkitekter Jørn Utzon, Tobias Faber og Mogens Irmig.

Tre unge, danske Arkitekter fantaserer om et nyt Krystal- Palads for Londons Millioner

Til Verdensudstillingen i London 1951 under Ledelse af Dronning Victorias Prinsgemal Albert (Dahmeds Philip Mountbatten) byggede Arkitekt Sir Joseph Paxton, Specialist i Drivhuse, i Hyde Park et mageligt Krystalpalads. 1854 flyttedes det til Sydenham udenfor Kæmpebyen og dannede gennem 32 Aar Ramme omkring store Konkurrencer. 30. November 1953 brændte det. Englelærerne ønsker sig nyt Krystalpalads og udskrev Arkitektkonkurrence, så den for hele Verden. Engelt Projekt sejrede, men siden har i engelske Fagblade dansk Projekt faaet meget smigende Omtale. Man var ikke bange for at hævde, at dansk Projekt kom Opgavens Løsning nærmere end præmierede. BILLED-BLADET præsenterer danske Projekts Fædre, de tre unge københavnske Arkitekter Tobias Faber, Mogens Irmig, Jørn Utzon. Hele Vinteren 1945-46 arbejdede de paa deres Tegninger til Krystalpaladset, og efter Forsaarsudstillingen paa Charlottenborg, hvor Tegningerne var udstillede, fik de Bissens Legat paa 1300 Kr. Legatet kan ikke søges. Fordringerne til det nye Krystalpalads er usædvanlige. Der skal være Plads til en Verdensudstilling eller til 50 mindre Udstillinger paa samme Tid. Der skal være to Teatre og to Konkursale, hver med Plads til 4000. En Cirkus skal kunne rumme 10.000 Tilskuere. Endvidere skal der være Stadion til 100.000, Tivoli, Sportsplads, Skøjtebane, Svømmehal, alt indrammet af blomstrende Park.

Illustration af Skov med ranke Stammer. De tre unge Arkitekter, der arbejdede fem Maanedg paa Projektet, vil overføre Naturindtryk i Arkitekturen. Hallens Søjler skal give samme Virkning (se ovenfor) som Granstammer, hvor igennem Lyset brydes. De sorte Figurer paa Søjlebilledet forestiller Mennesker.

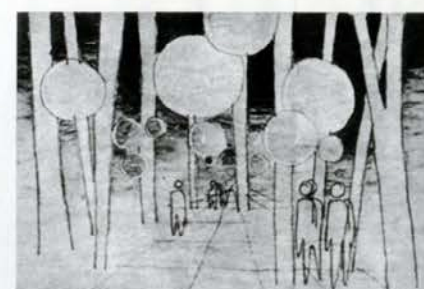
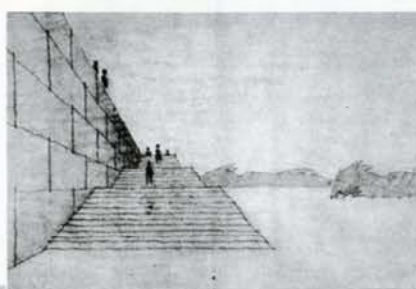
Arkitekt Tobias Faber,
31 Aar.

Arkitekt Mogens Irmig,
32 Aar.

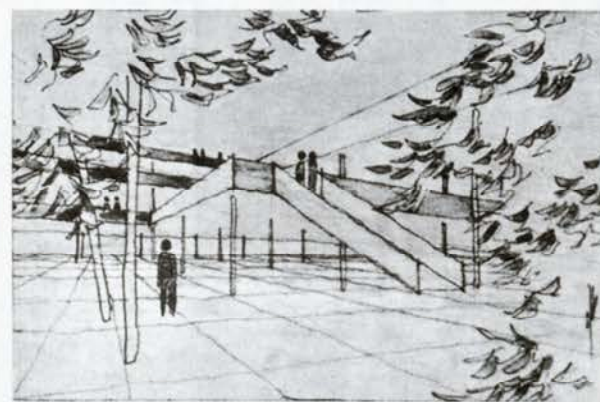
Arkitekt Jørn Utzon,
28 Aar.

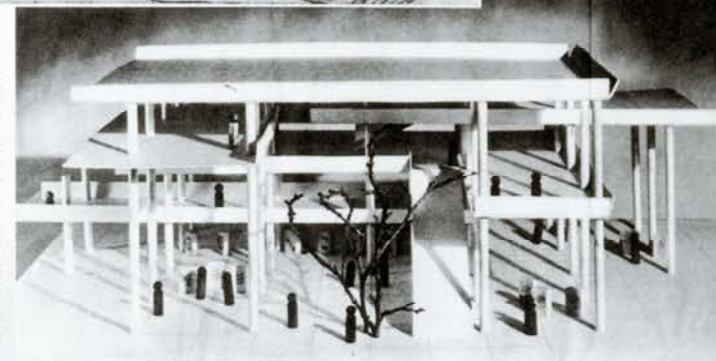
Terrasser og brede Trapper fører Krystalpaladsets Gæster (der skal kunne tælles i Hundrethusinder) ind i den vældige Park med Blomsteranlæg og plækkende Postaner.

Tivoli vil genskattes i engelsk Udgave. Gigantiske Lampioner hænger i Træernes mørke Løvverk og virker som gyldne Frugter mod Nathimlen.

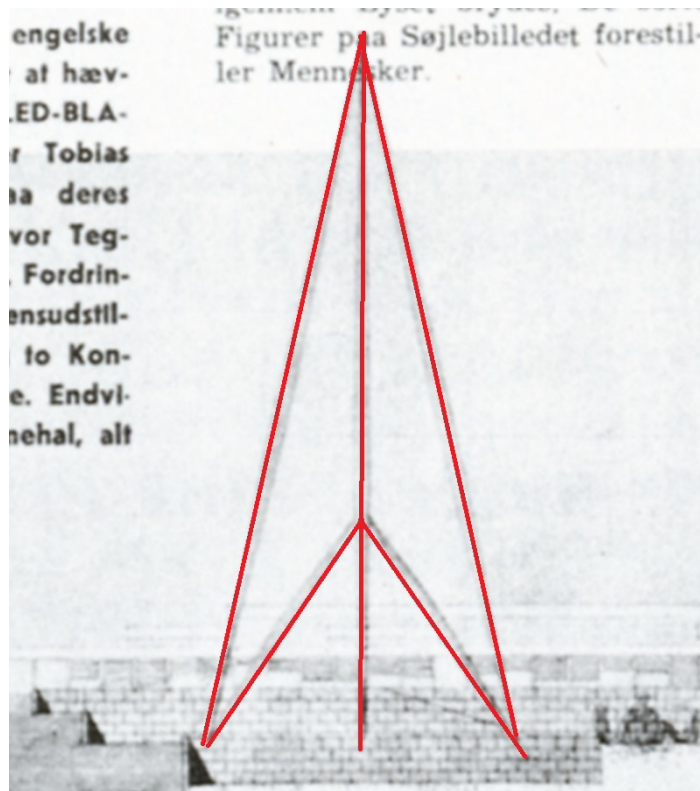
Aabne Oaarce med blomsterfyldte Terrasser (til venstre) skal borttage Indtrykket af en alt for stor Hal. Medens der ser De en af Gårdene, opbygget som Modt. Skal hele Hallen anvendes, fjerner man bare Balkonen.

Projektets enorme Format faar man et Indtryk af gennem Tegningen, især paa Siden. Fra v. ligger Konkursale og Teatre, derefter Udstillingsbygninger med forskydeligt Tag. Facaden er 1 km lang. T. h. de store Sportsanlæg. Arkitekterne Faber, Irmig og Utzon har projekteret deres Krystalpalads for 300.000 Besøgende pr. Dag. Omkostningerne kostede de været fornuftige nok til ikke at regne ud. De er tre dyre Dreng. Men de har Fantasi, og med den sejr de nok før eller senere.

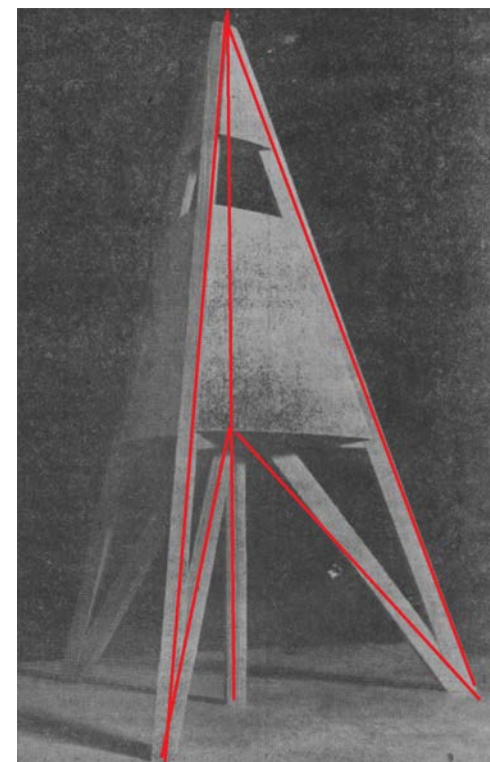

**Bygningens hovedlinjer markeret med rødt
Måske fælles linjer med Svaneke Vandtårn.**

Udsnit af en tegning med en bygning fra det danske projekt fra 1946 til et nyt Crystal Palace i London.

**Bygningens hovedlinjer markeret med rødt
Måske fælles linjer med bygningen til Crystal Palace.**

Et af de forslag og modeller til Svaneke Vandtårn som Svaneke Byråd modtog fra arkitekt Jørn Utzon i 1951.

Med de ekstra skråstivere

Det er dette forslag, byrådet vælger i 1951 og beslutter at opføre.

Skråstiverne blev senere fravalgt.

Under 2. verdenskrig (1940 – 1945) var der rationering på varer i Danmark. I en god tid efter krigen var der stadig forskellige restriktioner på vare køb, f.eks. skulle man søge og få tilladelse af Handelsministeriet til køb af jern til eksempelvis byggeri. (Danmark er nødt til at importere jern og til det, skal der bruges fremmed valuta.)

I forbindelse med byggeriet af Jørn Utzons vandtårn, syntes ministeriet, at man ønskede at bruge vel meget jern. (Det var som armeringsjern til betonen, der skulle anvendes jern).

Dette medførte, at man evt. blev nødt til at nytænke konstruktionen og lave nye ingeniørberegninger. Man valgte derefter så at undlade ”skråstiverne” og Svaneke Vandtårn fik så det udseende som det har i dag.

Arkitekt Jørn Utzon tegnede i 1951 Svaneke Vandværk & Pumpestation også til vandforsyningsprojektet i Svaneke. Det er en lille sekskantet bygning med granitbeklædte vægge, græsbelagt tag og et sekskantet iltningstårn med zinkbelagte lameller. Det blev opført i 1951. (Iltningstårnet har en del lighed med iltningstårnet på Utzons pumpestation i Farum).

Svaneke Vandværk & Pumpestation blev bygningsfredet i 2015 som en fredningsudvidelse af fredningen af Svaneke Vandtårn, der blev bygningsfredet i 1990.

Foto Kjeld Brandt
Havnefronten i Svaneke med Svaneke Vandtårn i baggrunden, tegnet af arkitekt Jørn Utzon

Foto Eigil Jensen
Svaneke Vandtårn tegnet af arkitekt Jørn Utzon
Opført 1951/1952
Fredet 1990

Foto Eigil Jensen
Svaneke Vandværk & Pumpestation tegnet af arkitekt Jørn Utzon 1951
Opført i 1951
Fredet 2015

PHOTO / Ulf Nilsen / Ritzau Scanpix

Arkitekt Jørn Utzon poserer for fotografen i sit hjem i Hellebæk med et foto af Svaneke Vandtårn i baggrunden.

Det er tirsdag den 29. januar 1957. Utzon har samme dag modtaget et telegram fra Sydney i Australien med oplysningen om, at han har vundet førstepræmie i den internationale arkitektkonkurrence om Sydney Opera House.

Konklusion:

Det bliver måske aldrig opklaret, hvorfor årstallet 1946 optræder som det år, arkitekt Jørn Utzon har tegnet Svaneke Vandtårn, men det kunne da være en lidt interessant tanke, hvis designet af Svaneke Vandtårn måske også har haft sammenhæng med projektet til et nyt Crystal Palace i London.

Kilder:

UTZON – af RICHARD WESTON.
Utzon. Inspiration - Vision - Architecture.
Edition Bløndal, 2002. . 431 sider.

Bornholms Ø-arkiv

Svaneke Arkiv

Avis artikler i de Bornholmske dagblade

Noter:

Vedr. oplysningerne fra forfatterens interview med ingeniør Preben Wistisen den 20.02.1999 på side 44 og side 45 i bogen UTZON – af RICHARD WESTON. Utzon. Inspiration - Vision - Architecture. Edition Bløndal, 2002.:

Måske har Utzon ikke ment, at der var grund til evt. at rette Preben Wistisen.

Det er jo korrekt at Bornholm blev genopbygget efter den tyske og russiske besættelse.

Og Utzon har måske ikke ment, at der var nogen grund til at komme ind på Crystal Palace projektet (hvis det nu evt. er rigtigt, at der er en sammenhæng). Vandtårnet fik jo ændret udseende en del i forhold til det oprindelige forslag, så der ikke længere er helt så meget lighed med Crystal Palace bygningen. Det var måske nok at årstallet 1946 optræder.

Vedr. Svaneke vandforsyning

Det havde været et stort ønske for indbyggerne i Svaneke kommune i lang tid at få en fælles vandforsyning – at få rindende vand indlagt i husene.

Gennem mange årtier, ja helt tilbage til 1910 havde byrådet undersøgt muligheden flere gange, men hver gang konkluderede byrådet, at det blev for dyrt og man mente det kunne ikke lade sig gøre, da der var klippe i undergrunden.

Til sidst var ønsket blevet så stort, at en stor procentdel af indbyggerne i 1949 havde tilmeldt sig (uforpligtende) et privat vandforsyningsprojekt – tanken var at lave et medlems eget vandværk / andelsvandværk.

Det var dette vandforsyningsprojekt som Svaneke kommunes nytiltrådte byråd i 1950 nærmest ”adopteret” og gjorde til et kommunalt vandforsyningsprojekt.